

**НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ
ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ**

Наведено основні чинники, які впливають на розвиток інфраструктури паливно-енергетичного комплексу, та напрями розвитку інфраструктури.

Master's degree N.M. Tymkiv; prof. M.M. Pavlyshenko – Commercial Academy of L'viv

Directions of development of infrastructure fuel-power complex

Basic factors which influence on development of infrastructure fuel are resulted in the article – power complex, and directions of development of infrastructure.

Актуальність теми. Кожна країна світу, незалежно від рівня економічного розвитку стоїть перед проблемою енергетичного забезпечення своїх потреб та вибору шляхів її вирішення. З кожним часовим періодом світові тенденції енергетичного забезпечення загострюються і переходять до розряду найважливіших. Цьому є два пояснення. По-перше, постійно зростає потреба практично кожної країни світу у паливі та енергії. По-друге, поступово вичерпуються в наступні десятиліття геологічні та розвідані запаси паливних ресурсів, які нині інтенсивно використовуються світовою цивілізацією. Такі тенденції притаманні й Україні. Вони є стримуючим чинником інтенсифікації економічного розвитку.

Одна з причин цих явищ – у дефіциті власних паливно-енергетичних ресурсів та в нестачі фінансових ресурсів для придбання палива за імпортом.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблема, що розглянута у даній статті, є досить актуальною, адже Україна постала перед кризою паливно-енергетичного комплексу. Дослідженням цієї проблеми займалися: М.П. Ковалко, А.К. Шидловський, О.В. Мельник. У 1996 р. Верховна Рада України узвалила Національну енергетичну програму України до 2010 року.

Щодо публікацій та досліджень, які були наведені вище, то в них розкривається проблема паливно-енергетичного комплексу повною мірою, але в них не подаються шляхи та напрями вирішення цієї проблеми.

Мета статті. Встановити чинники, які впливають на розвиток інфраструктури паливно-енергетичного комплексу та запропонувати напрями розвитку інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Складність ситуації, що постійно виникає в галузі енергозабезпечення економіки, полягає в тому, що за минулі 10-12 років різко скоротився видобуток природного палива в Україні, а через низьку валютну ефективність економіки Україна не у змозі купувати енерго-ресурси за імпортом у необхідних обсягах. Якщо ще у 1993 р. ціни на нафту в республіках колишнього Союзу становили всього 27 %, а на природний газ – 7 % світового рівня цін, то зараз вони відповідають цьому рівню, а то і перевищують його. Така ситуація негативно впливає на процеси стабілізації і розвитку економіки, і держава виявилася невідповідною до такої структури витрат у матеріальному виробництві, де енергетична складова а собівартості зросла в багато разів.

Розглянемо основні постулати, від яких залежить концентрація зусиль гілок влади та вибір напрямів розвитку паливно-енергетичного комплексу.

1. Стан та стратегія розвитку економіки країни. Залежно від економічних пріоритетів, темпів, структурних напрямів розвитку країни відповідно формується загальна потреба у паливно-енергетичних ресурсах всіх ланок економіки. Головним завданням паливно-енергетичного комплексу з його виробничою, допоміжною інфраструктурою є повне або часткове забезпечення паливно-енергетичними ресурсами з відповідною їх структурою та якісними характеристиками.

При розробленні прогнозів, програм розвитку інфраструктури паливно-енергетичного комплексу важливого значення набуває визначення прогнозної потреби в енергетичних ресурсах за всією їх номенклатурою на коротку, середню та довгострокову перспективу розвитку країни.

2. Наявність виробничих потужностей галузей паливно-енергетичного комплексу. Залежно від стану, специфіки діючих виробничих потужностей, їх морального та фізичного зносу визначаються напрями зі створення нових, модернізації, оновлення діючих основних фондів та виведення з експлуатації тих потужностей, робота яких економічно, технологічно або екологічно недоцільна.
3. Розвиток промислового виробництва. Промисловість є одним з найбільших споживачів паливно-енергетичних ресурсів у розвинутих країнах світу. При більш детальному розгляді споживання паливно-енергетичних ресурсів промисловістю України, окремими її галузями можна виділити галузі, в яких енергетична складова у вартості одиниці кінцевої продукції має вирішальне значення. Це, у першу чергу, стосується пріоритетних на сьогодні енергетики, галузей чорної та кольорової металургії, хімічної, переробної промисловості.

Для виробництва різних промислових виробів необхідна певна кількість паливних ресурсів, електричної та теплової енергії. Як відомо, енергоємність виробництва будь-якого виду продукції у кінцевому результаті має вигляд:

$$E_i = Q_{\text{нері}} / C_{\text{прі}}, \text{ кг у.п./грн.}, \quad (1)$$

або в грошовому вигляді:

$$e_i = C_{\text{нері}} / C_{\text{прі}}, \text{ грн./грн.}, \quad (2)$$

де: E_i – енергоємність випуску i -го виду продукції; $Q_{\text{нері}}$ – кількість паливно-енергетичних ресурсів, необхідних для випуску i -го виду продукції; $C_{\text{прі}}$ – вартість i -го виду продукції; e_i – енергоємність випуску i -го виду продукції в грошовому вигляді; $C_{\text{нері}}$ – вартість паливно-енергетичних ресурсів, необхідних для випуску i -го виду продукції.

З формул (1), (2) бачимо, що зменшення енергоємності промислової продукції можна досягти двома шляхами: по-перше, за рахунок зменшення витрат паливних ресурсів на одиницю продукції – це шлях енергозбереження; по-друге, за рахунок росту споживчої вартості продукції, що виробляється, як завдяки її вдосконаленню, так і переходу на випуск більш технологічної, наукоємної продукції.

Таким чином, енергоємність промислової продукції залежить не тільки від валового випуску, але й від структури промислового виробництва та розвитку високотехнологічних галузей з мінімальною вартісною складовою енергоресурсів у собівартості кінцевої продукції.

1. Кліматичні особливості країни. Розглянемо енергоємність ВВП. При аналізі виробничих та кліматичних особливостей країни можна умовно виділити дві енергоємні складові:

$$E_{\text{ВВП}} = E_{\text{пр}} + E_{\text{оп}}. \quad (3)$$

де: $E_{\text{ВВП}}$ – енергоємність ВВП; $E_{\text{пр}}$ – енергоємність випуску всіх видів продукції, технологічні та інші витрати паливно-енергетичних ресурсів на створення проміжних та кінцевих виробів; $E_{\text{оп}}$ – енергоємність опалення приміщень, житлового фонду, гарячого водопостачання.

Цей енергетичний показник залежить від загальних обсягів опалення житлового фонду, приміщень суспільного та виробничого призначення, витрат палива та енергії на санітарно-гігієнічні та господарські потреби населення. Важливого значення при цьому набувають показники енергозберігаючих властивостей будівель, підвищення технологічних витрат палива та енергії при зниженні температури навколишнього середовища і дещо – від обсягів виготовлення продукції (мається на увазі збільшення технологічної енергоємності одиниці продукції у зимовий період). Одним з головних чинників є кліматичні особливості країни, насамперед середня температура навколишнього середовища в опалювальний період, та тривалість опалювального періоду.

$E_{\text{пр}}$ в основному пропорційно залежить від кількості виготовлення продукції. Ця залежність нелінійна, тобто при збільшенні валового випуску енергоємність одиниці продукції зменшується.

2. Геополітичне розташування країни. Від географічного положення залежать не тільки кліматичні особливості країни, але й кількість та можливість існування експортно-імпорتنих та транзитних потоків готових товарів та сировини, в тому числі і паливно-енергетичних ресурсів.

Україна територіально займає дуже вигідне географічне положення, маючи сумісні кордони з Російською Федерацією, Білорусією, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою, а також велику берегову смугу та водний простір у басейнах Чорного та Азовського морів. Виходячи з вигідного географічного розташування України по її території проведена велика кількість нафто, газопроводів, електромереж, по яких транспортуються енергоносії як для внутрішніх потреб, так і для експорту у Західну Європу.

3. Наявність ресурсної бази. При розробленні і реалізації прогнозів та програм соціального та економічного розвитку держави в основу енергетичного забезпечення покладаються наявні власні паливно-енергетичні ресурси – традиційні (вугілля, природний газ, нафта, гідропотенціал, атомна енергія) та не традиційні (вітропотенціал, геотермальні води, біомаса тощо). Для розроблення паливно-енергетичного балансу визначаються обсяги палива, їх структура, які необхідно придбати за імпортом з визначенням джерел та способів постачання у країну. Це можуть бути ресурси первинного палива, продуктів його переробки, електроенергії. У балансі передбачаються також паливно-енергетичні ресурси, які поставляються на експорт.

Для України основним первинним паливом власного видобутку, виходячи з наявності розвіданих запасів, є вугілля. Його підтверджених запасів України вистачить за різними оцінками на 350-400 років. Стосовно газу та нафти, то за станом на 1 січня 1997 року з надр України від початкових природних запасів вилучено приблизно: газу – 59 %, нафти – 24 %. [1]. Залишкові важковилучувальні запаси нафти потребують для їх промислової розроблення значних капіталовкладень як в акваторіях української території морів, так і на суші.

4. Наявність машинобудівної бази. Вибір напрямів розвитку основних фондів паливно-енергетичного комплексу, особливо в умовах тривалого валютного дефіциту у державі, багато а чому залежить від наявності та можливості створення або переорієнтації існуючих у країні виробничих потужностей з випуску нового, яке відповідає кращим зарубіжним аналогам, та ремонту діючого устаткування. Це продукція так званих суміжних галузей, які забезпечують технічне оснащення паливно-енергетичного комплексу.

Протягом багатьох років Україна була паливною, енергетичною та металургійною базою Радянського Союзу. Загалом у промисловості переважали і переважають галузі важкого ресурсномісткого профілю: видобувні галузі, металургія, машинобудування, хімічна та нафтохімічна. Україна займала друге місце в Радянському Союзі після Російської Федерації за обсягами виробництва та видобутку (наприклад, у 1989 р. Україна видобувала 25 % вугілля, виробляла 40 % сталі та 50 % чавуну від загальної кількості у Союзі). Незважаючи на спад виробництва та деякі структурні зміни, основні тенденції промислового випуску залишилися. В Україні виробляється або може вироблятися за умов відносно незначних капітальних вкладень практично уся номенклатура видобувного, переробного, енергетичного, допоміжного устаткування та АСУ.

5. Законодавча база з охорони навколишнього середовища та енергозбереження. Заходи з охорони навколишнього середовища вимагають вкладання великих коштів. У розвинутих країнах Західної Європи та США законодавчо визначені та існують вимоги щодо дотримання екологічних та енергозберігаючих норм. Водночас деякі країни з економікою, що розвивається, вимушені за браком коштів менше уваги приділяти таким проблемам. Це спричиняє перевитрати паливно-енергетичних ресурсів та забруднення навколишнього середовища.

В Україні ухвалено цілий ряд нормативних актів, а яких знайшли відображення існуючі проблеми з енергозбереження та охорони навколишнього середовища, зокрема, закони "Про електроенергетику", "Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку". "Про основні засади енергетичної політики України", кодекс "Про надра" тощо.

В умовах зусиль України щодо вступу до Європейського співтовариства, інтеграції української економіки з економіками країн-членів Союзу необхідне не тільки узгодження законів у сфері паливно-енергетичного комплексу (як і в будь-якій сфері діяльності), але й їх чітке дотримання. Для України питання енергозбереження та охорони навколишнього середовища дуже актуальні. На цей факт впливає велика кількість факторів:

- потужні виробництва зі зношеним енергетичним та відсутнім, непрацюючим або застарілим очисним обладнанням, підвищеним відносно норм гранично допустимої концентрації вмістом шкідливих речовин у викидах та промислових відходах;
- нагромадження забруднюючих речовин на територіях як за роки Радянського Союзу, так і останніми роками;
- наслідки аварії на ЧАЕС, які впливають більшою чи меншою мірою практично на половині території країни на населення та лежать тягарем на економіці держави.

Література

1. **Нафта і газ України**/ Гол. ред. М.П. Ковалко. – К.: Наук. думка, 1997. – 384 с.
2. **Національна енергетична програма України до 2010 року** (затверджена Постановою Верховної Ради України 15 травня 1996 р.). – К.: Наук. думка, 1996. – 136 с.
3. **Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття**/ Під заг. ред. А.К. Шидловського, М.П. Ковалка. – К: Укр. енциклопедичні знання, 2001. – 400 с.
4. **Формування ринкових відносин в Україні. Напрями розвитку інфраструктури паливно-енергетичного комплексу**/ За ред. О. В Мельник. – 2003, № 8. – 48 с.

УДК338.242:658.115.31/477

*Аспірант Л.П. Карбовник – Львівський
НУ ім. Івана Франка*

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ В УКРАЇНІ

Розглядається специфіка діяльності вітчизняних природних монополій. Розглядається можливість застосування зарубіжного досвіду в сфері державного регулювання природних монополій. Аналізуються переваги та недоліки українського антимонопольного законодавства.

Ключові слова: природна монополія, державне регулювання, антимонопольна політика, антимонопольне законодавство.

Doctorate L.P. Karbovnyk – L'viv NU named after Ivan Franko

The Problems of the Natural Monopolies State Regulation in the Ukraine

In this article the problems of the natural monopolies state regulation are inquired. Priority-driven approaches to the regulation of the natural monopolies in present-day Ukraine are analyzed. Brought the advantages and defects of national antitrust policy.

Keywords: natural monopoly, state regulation, antitrust policy, antitrust legislation.

Проблема природного монополізму, що лежить в площині розподілу ефективності виробництва і суспільної корисності відноситься до категорії не вирішуваних в рамках однієї теорії: кожен економічний простір (національна економіка) спричинює вплив на їх диспозиційну функцію, оскільки в природних монополістів закладений "ген" експансії на внутрішній ринок. Складність і суперечливість, іманентно притаманні природним монопольним ринкам, об'єктивно зумовлюють необхідність формування механізму державного регулювання, незалежно від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання та системи антимонопольних заходів. Регуляторна політика оцінюється з точки зору підвищення економічної ефективності та врахування суспільної мети.

Специфікою діяльності вітчизняних природних монополій на ринку суспільних послуг є те, що послуги надаються незалежно від стану платежів